

Velja govorjena beseda. Prosim ne citiraj brez dovoljenja avtorja.

SPOMINSKI DAN OBČINE HRPELJE-KOZINA

GOVOR V RODIKU

(19. 7. 2015)

Dober dan. Zahvaljujem se vam za povabilo. Pripravil sem krajši poseg, v katerem mi najprej dovolite mi, da predstavim dogajanje in postavim v zgodovinski kontekst zakaj smo tu zbrani: začel bom s prvo svetovno vojno, z razpadom Habsburške monarhije, ki je Primorsko spremenil v mednarodni problem. Potem, ko je bila Italija s strani mednarodnih sil nagrajena z rapalsko mejo in je bila na tem ozemlju ustanovljena Julijska krajina, so fašistične oblasti zlorabile princip nacionalnosti kot opravičilo za pogosto nasilna zatrtja političnih in kulturnih razlik znotraj novih italijanskih meja ter za začetek italijanske imperialne in »civilizacijske« misije na Balkan. Italijanske oblasti so takoj po prvi svetovni vojni uvedle strog vojaški režim, ki ga je kmalu zatem zamenjala fašistična diktatura. Politika v Julijski krajini v 20. in 30. letih, je bila podlaga za nezaupanje in odpor italijanskemu (in drugim) okupatorjem po zasedbi Slovenije v času druge svetovne vojne. Italijanska propaganda je napad na Slovenijo želela prikazati kot preventivni ukrep pred jugoslovanskimi pretenzijami in represijo opravičevala s parolami o italijanski civilizaciji in komunističnem banditizmu, a na dolgi rok se je ta ideološki konstrukt sesul in okupacija se je pokazala za to kar je bila, in sicer čisto navadna imperialistična vojna. In ni bilo potrebno čakati na prihod nemške vojske in njenih sodelavcev zato, da bi bilo to območje zaznamovano z nasiljem. Bataljon fašističnih škvadristov je že leta 1942 požgal več vasi na brkinskem območju, ubitih je bilo na desetine ljudi in mnogi tukajšnji prebivalci so svoje dni končali v italijanskih taboriščih še prej kot v nemških. Kot mnogi drugi niti Temistocle Testa, takrat

vodja reške prefektуре, ni plačal za svoje odgovornosti. A tu ne želim odpirati vprašanj, ki pa jih bi bilo potrebno odpreti na drugih ravneh. Želim pa podčrtati namreč to, da ima tu boj proti fašistični aroganci dosti daljšo in odločnejšo tradicijo kot drugod. Ta uporniški duh se kaže v dejanjih in početjih žrtev, ki se jih še posebej spominjamo na današnji proslavi. Mladi ljudje, danes bi jim rekli najstniki, stari 17, 18 let, toliko kot so stari študentje in študentke, ki jih učim v Kopru, mladi ljudje, ki so bili ustreljeni zaradi sodelovanja s partizani. Gre za kriminalno početje, v katero so bile vključene vojaške enote okupatorjev, lokalni kolaboracionisti in domači sodelavci, ki so se želeli prikupiti nemškemu gospodarju. Ta se je bal zavezniške invazije v Istri in potreboval prosto in varno pot med Trstom in Reko, pot ki je hkrati povezovala bojišča na balkanskem in na apenskim polotoku. Zato je nemški rajh izvajal uničevalno čistko na tem območju in se posluževal bodisi tehnike bodisi ljudi, ki so to že počenjali v prejšnjih letih na območju zasedenih vzhodnih ozemelj, na Poljskem, Belorusiji in Ukrajini, kjer so ta isti ljudje, ki so organizirali tržaško rižarno, kjer je končalo življenje mnogih tukajšnjih ljudi, pobili na milijone antifašistov, Judov, Romov in mnogih drugih iz najrazličnejših razlogov.

Nekje sem bral (mislim, da na spletni strani občine, ko sem pripravljal današnji poseg) da dogodki tistih dni neposredno povezujejo Kozino, Hrpelje, Rodik, Kačiče in Artviže. Spoštovani vsi, ki ste tu prisotni mislim, da ste preveč skromni. Borke in borci, aktivistke in aktivisti, ljudje, ki so bili tu ustreljeni v julijskih dneh leta 1944 ne predstavljajo samo Rodika, Kačič in Artviž, temveč predstavljajo podlago, smisel, esenco evropskega antifašističnega boja. Naš prostor je zelo pomemben segment v mozaiku evropskega odpora proti fašizmu, ki se je stopnjeval, tako kot se je stopnjevalo fašistično nasilje: od organiziranih skupin, ki so že v dvajsetih in tridesetih letih delovale v ilegali, do prvih partizanskih borcev ob začetku vojne do širšega upora v nadaljevanju vojnih let. Skratka, tu vemo kaj je pomenil fašizem in vemo kaj je pomenil antifašizem.

Problem je v tem, da danes, mnogi tega ne vedo: hote ali nehote. A, ne samo v Sloveniji, tu gre za širši evropski problem. Konservativna Evropa, ki vodi politiko naše Unije je postopoma spustila neofašistične skupine v parlamentarno areno in jih povsem legitimirala. To ni novost: v Italiji so neofašisti sodelovali v vladi že v petdesetih letih, a tolikšna prisotnost v mnogih državah Evropske unije je zaskrbljujoča. Vodilne elite, so v strahu pred izgubo privilegiranih položajev, moči in oblasti, v strahu pred socialno pravičnostjo in solidarnostjo ter enakostjo med narodi, med generacijami, med spoli, med ljudmi, v strahu pred osnovnimi oblikami človeškega dostojanstva, ki naj bi veljale za vsakega človeka na tem svetu, in ne samo za tistega, ki je imel to srečo, da se je rodil v mejah elitne grupacije Evropske unije, a tudi za tistega, ki te sreče ni imel, te elite so se naslonile, na Marine Le Pen, na madžarski Jobbik, na grško zlato zoro, ki bi morale biti v normalni družbi izven politične scene in na robu družbenega dogajanja – a ne samo zaradi formalne prepovedi, a zaradi tega ker v družbi te skupine in njihove rasistične in nazadnjaške ideje ne bi imele posluha. A žal tu fiziološka pot ni mogoča – družba ni kot telo, ki samo izloči tistega kar ne potrebuje. Zato, da bo družba lahko sposobna sama izločiti nepravilne in nepravilne ideje jo je potrebno stalno učiti. Žal je tu naša družba padla na izpitu. Uradna evropska retorika je v zadnjih dvajsetih letih zgodovino 20. stoletja tako poenostavila, da si zdaj stojita nasproti dva jasno označena protipola. Na eni strani nemški Hitlerjev nacizem, na drugi strani sovjetski Stalinov komunizem. Iz zmage nad tema dvema totalitarnima sistemoma, ki naj bi si bila povsem enakovredna, neločljiva, oba brutalno nečloveška, brez razlik, iz te zmage je vzklikal feniks demokracije, ki jo predstavlja današnja Evropska unija. To je razlaga, ki nam jo želijo vcepiti zato, da bomo lahko razpolagali z mitom o skupni evropski zgodovini in hkrati lahko pometli pod preprogo vsa neprijetna vprašanja, ki bi izvirala iz drugačnega branja naše preteklosti. Vsi smo bili pač žrtve zdaj enih, zdaj drugih, ničesar nismo krivi. S tako jasno, a napačno sliko, s tako poenostavljeno, a netočno razlago si delamo mačjo uslugo. S problemi se je

potrebno soočiti in jih skušati rešiti. Politiki in druge vladajoče elite preteklost jemljejo v lastne politične načrte in jo uporabljajo ter zlorablajo za kratkoročne politične cilje. Namesto da bi v javno šolstvo od vrtca naprej vložili največ napora, da bi otroke vzgajali k solidarnosti, enakopravnosti, spoštovanju sočloveka, skratka idealov, ki so hkrati tudi sestavni del antifašizma, raje polnijo prostor z brezkompromisno kompetitivnostjo, zmago za vsako ceno, sovraštvom do drugače mislečega in prezirom do šibkejšega ter prilizovanjem trenutnemu gospodarju. A, s takim odnosom drsimo v prepad in zloraba preteklosti je bila večkrat spremljevalka takega drsenja: spomnimo se kako je sklicevanje na grozote druge svetovne vojne, na naše in vaše, na četnike in ustaše spremljalo klanje v 90-ih letih nedaleč od tu. Mi smo se temu v marsičem, hvala bogu, izognili in zato ne morem razumeti kratkovidnosti naših vodilnih kadrov, ki v zameno za ohranjanje moči, se igračkajo s kolektivnimiemocijami in ustvarjajo vedno znova nove napetosti. A preteklost ni igračka, s katero se danes igraš in jo jutri odvržeš. Zgodovina je pomembna, ker ponuja primerjave s preteklostjo in primerjave ponujajo vprašanja. In vprašanja zahtevajo odgovore. Saj pri zgodovini ne gre za učno snov v šoli, gre za podlago, gre za humus naše človečnosti, naše biti. Ne gre za preteklost, gre za sedanost; naša družba je zgrajena na drugi svetovni vojni, na njeni dediščini, na dediščini antifašizma. Zato današnji dan ni samo spominski dan občine Hrpelje-Kozina. Tu umorjeni mladi ljudje niso samo borke in borci Rodika, Kozine, Artviž ali Kačič – so veliko več. So del evropske dediščine antifašizma. In: ali antifašizem bo temelj Evropske unije, ali ne bo več Evropske unije. Toliko v razmislek.

Hvala za vašo pozornost.

Dr. Borut Klabjan